

**ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ГАДЯЦЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ
ІМЕНІ Є.П. КОЧЕРГІНА
(за матеріалами педагогічної спадщини М. Андрієвського)**

УДК 371.2(09)

*Наталія Токуєва, старший викладач кафедри російської та української мов
підготовчого факультету для іноземних громадян
Полтавської державної аграрної академії,
здобувач кафедри соціальної корекційної педагогіки
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

**ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ГАДЯЦЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ-
ІНТЕРНАТІ ІМЕНІ Є.П. КОЧЕРГІНА
(за матеріалами педагогічної спадщини М. Андрієвського)**

Стаття описує основні ідеї відомого полтавського педагога, директора Гадяцької середньої школи-інтернату імені Є.П. Кочергіна Полтавської обласної ради М. Андрієвського щодо трудового виховання школярів як основного напрямку навчально-виховної діяльності загальноосвітніх закладів інтернатного типу.

***Ключові слова:** трудова діяльність, дослідницька робота, продуктивна праця, здібності, навички, суспільно корисна праця.*

Лім. 12.

Natalia Tokueva

**THE LABOUR EDUCATION OF THE SCHOOLCHILDREN IN THE
GADYACH SECONDARY BOARDING SCHOOL NAMED
AFTER E.P. KOCHERGIN**

(based on the materials of the pedagogical heritage of M. Andriyevskiy)

The article describes the basic ideas of the famous Poltava educator, the headmaster of Gadyach secondary boarding school named after E.P. Kochergin of Poltava Regional Council M. Andriyevskiy regarding the labour education as the major direction of the educational activity of the secondary boarding facilities.

***Key words:** boarding school, labour activity, research work, productive labour, abilities, skills, social useful work, independent living skills.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування виховної системи шкіл-інтернатів, у пошуках нових моделей закладів суспільного виховання для дітей з певними життєвими проблемами велика увага приділяється реалізації ідей ціннісно-сміслового буття людини, яке передбачає всебічний повноцінний інтелектуально-духовний розвиток особистості, підвищення рівня соціальної адаптації, формування важливих теоретично-практичних навичок і вмінь. Актуальність нашого дослідження зумовлена новими вимогами до якості підготовки підростаючого покоління, які ставить сучасний етап суспільного й економічного розвитку країни.

Необхідною умовою розв'язання цих складних завдань є глибоке вивчення, творче осмислення і використання у практиці досвіду минулого. У контексті модернізаційних змін у системі інтернатних закладів особливого значення набувають освітня діяльність і педагогічна спадщина відомого українського педагога, Героя Соціалістичної Праці, заслуженого вчителя України Михайла Костянтинівича Андрієвського (1922 – 1998 рр.). Упродовж 36 років (1962 – 1998) М. Андрієвський працював директором Гадяцької

середньої школи-інтернату імені Є.П. Кочергіна Полтавської обласної ради. Педагог-новатор убачав стратегічне значення загальноосвітньої школи-інтернату у вихованні високоосвіченого, всебічно розвинутого, активного члену соціуму, спроможного у своїй практичній діяльності використовувати найновіші досягнення науки і техніки, збагачуючи багатограним змістом своє інтелектуальне життя та перетворюючи працю на органічну потребу.

Глибоке розуміння виховної ролі праці, творче застосування теоретичних досліджень і практичних напрацювань українських і зарубіжних науковців та педагогів-практиків сприяли тому, що М. Андрієвський став авторитетним провідником ідей трудового виховання [6]. Завдяки своєму практичному педагогічному досвіду та чіткому визначенню завдань навчально-виховної діяльності інтернатних закладів освіти, високій управлінській компетентності, спілкуванню з видатними педагогами В. Сухомлинським, О. Захаренком М. Андрієвський за короткий час перетворив Гадяцьку школу-інтернат на зразковий навчальний заклад, який став центром передового педагогічного досвіду не лише в Україні, а й за її межами.

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ГАДЯЦЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ ІМЕНІ Є.П. КОЧЕРГІНА (за матеріалами педагогічної спадщини М. Андрієвського)

У зв'язку з цим перед нашим дослідженням ми ставимо такі завдання: визначити й охарактеризувати теоретичні основи ідей М. Андрієвського щодо виховання працею в умовах загальноосвітніх закладів інтернатного типу; вивчити організаційно-педагогічні засоби реалізації його новаторського підходу до проведення трудового виховання школярів у навчально-виховному процесі в Гадяцькій середній школі-інтернаті. Загалом неможливо переоцінити потужний потенціал становлення людини як особистості, її духовного зростання й самовдосконалення, який закладений у трудовій діяльності. Сутність трудової діяльності (ї розумової, і продуктивної) розкривається визначенням усіх її складників: емоційним ставленням до праці, до трудового процесу, до результатів діяльності; наявністю загальноосвітніх знань чи їх основ; володінням технологіями та інструментами праці чи технічними засобами. Лише за таких умов розуміння терміну “трудова діяльність” розкривається широкий багатограний виховний потенціал праці, що є винятково актуальним для загальноосвітніх шкіл-інтернатів, де виховуються сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та діти з проблемних і матеріально незабезпечених сімей. Вихідні концептуальні положення щодо трудового виховання учнів інтернатних закладів розкриті в багатьох нормативно-правових документах України. А сама проблема трудового виховання школярів у закладах інтернатного типу прямо чи опосередковано досліджувалася А. Аблятиповим, Ю. Грицаєм, О. Ігнатовою, Б. Кобзарем, Л. Канішевською, Б. Мельниченком, С. Постовойтовим, В. Покасем, А. Рацулом, В. Слюсаренком та іншими. У цих роботах розглядаються переважно загальнотеоретичні та організаційні проблеми трудового виховання учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів у контексті дослідження різноманітних історико-педагогічних та освітньо-виховних проблем функціонування інтернатних установ. Цікавою для нашого дослідження є наукова праця В. Марущак “Виховання позитивного ставлення до праці в учнів 5 – 7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності” (2006 р.), у якій обґрунтовано організаційно-педагогічні умови й методику діагностування ставлення учнів 5 – 7 класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів до праці у позаурочній діяльності; визначено критерії та показники та встановлено рівні розвитку ставлення до праці молодших підлітків.

У 1962 р., коли Михайло Костянтинів Андрієвський був призначений директором Гадяцької середньої школи-інтернату, він уже мав

більше 10-ти років досвіду роботи в системі народної освіти. У роботі вчителя, вихователя, директора Гадяцької школи-інтернату, М. Андрієвський звертався до ідей А. Макаренка [1]. Продовжуючи свого попередника, розкриваючи його ідеї у своїй повсякденній педагогічній практиці, Михайло Костянтинів особливу увагу звертав на проблеми змісту і стимулів трудової діяльності школярів; проблеми організації трудових колективів дітей; трудової дисципліни і педагогічного впливу в умовах суспільно корисної праці школярів, які виділили у своїх дослідженнях і науковці того часу [7].

Визначаючи виховну сутність праці, М. Андрієвський звертався до творчо-педагогічної спадщини В. Сухомлинського, який наголошував на її найголовніших ознаках: вироблення характеру, поєднання гармонії із середовищем, засіб морального самовдосконалення людини, джерело щастя. Першою чергою велике значення надавалося організації трудового виховання в навчальному процесі. Завдяки невичерпаності праці і людина невичерпана у можливостях свого самовдосконалення, вважав В. Сухомлинський. До розуміння важливості праці він вів своїх вихованців постійно та цілеспрямовано, використовуючи весь арсенал навчально-виховних засобів. “Праця і Людина, Людина і Праця – ось мати і батько всіх істин” – писав він у своїх “Листах до сина” [12]. Ці слова видатного педагога стали основоположними у стратегічній розробці навчально-виховного процесу, у повсякденному житті Гадяцької школи-інтернату. М. Андрієвський зазначав, що “учнівська праця цінна для нас не сама по собі. Адже саме в працю і через працю йде складний процес становлення особистості, в ній вирізблюються моральні начала громадянина” [2].

Саме на засадах впровадження у практику ідей В. Сухомлинського щодо особистісного виховання, творчої взаємодії вчителів і учнів у 1975 – 1976 навчальному році в Гадяцькій школі-інтернаті була організована “Лабораторія НОП” (наукової організації праці). Так, учні 9-ого класу разом зі своїм вихователем і вчителями підготували науково обґрунтовані розробки з практичними порадами й рекомендаціями щодо методів вивчення окремих предметів, організації самопідготовки, самоосвіти, самовиховання тощо.

М. Андрієвський у книзі “Прилучення до життя” писав: “Від традиційних учительських порад: як краще готувати уроки з того чи іншого предмету, краще запам’ятовувати матеріал, працювати над книгою тощо – ми перейшли до

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ГАДЯЦЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ ІМЕНІ Є.П. КОЧЕРГІНА

(за матеріалами педагогічної спадщини М. Андрієвського)

безпосередньої участі самих вихованців-старшокласників у творенні методики наукової організації праці і не помилилися. Питання оволодіння сучасними прийомами навчання захопило учнів і, разом з конкретним результатом роботи, значно збагатило їх самих” [2].

Цікавим є, на нашу думку, і досвід організації роботи учнів-“консультантів” і учнів-“асистентів”, які, ґрунтовно проконсультовані вчителем, приходили на допомогу слабшим учням у години самопідготовки або допомагали вчителю під час уроку. Віддаючи належне керівній ролі вчителя у навчальному процесі, М. Андрієвський зазначає, що “учнівський колектив і його актив – невичерпне живильне джерело творчого начала педагогічного процесу, вірний і надійний союзник педколективу у боротьбі за глибокі й міцні знання учнів. Прилучити якомога більше школярів до діяльності по забезпеченню високої успішності, навчити виступати у ролі вчителя – у цьому наш колектив вбачає чималі потенційні можливості успіху” [2]. Ці заходи створювали умови не лише для самореалізації учнів як суб’єктів трудової діяльності, а й для професійного самовизначення школярів (багато таких вихованців обирали для себе професію вчителя).

Одним із основних завдань трудового виховання було і залишається поєднання навчальної трудової діяльності й педагогічно доцільної суспільно корисної і продуктивної праці з метою формування усвідомленого ставлення до трудової діяльності як найважливішої потреби, основи життя. Наприклад, навчально-виховний процес у Гадяцькій загальноосвітній школі-інтернаті у 1962 – 1998 рр. характеризувався самостійною навчально-трудовою діяльністю вихованців, пов’язаною з реальною працею у шкільних майстернях для обробки дерева і металу, швацької справи, на навчально-дослідних ділянках, в учнівських виробничих бригадах; орієнтовано на реальний суспільно значимий кінцевий продукт, розширення освітнього простору та забезпечення інтенсивного соціально-професійного функціонування педагогічно-виховного процесу.

Пізнавальний і навчальний елемент праці виявлявся перш за все у вивченні основ наук, у процесі якого учні знайомилися з технічним застосуванням цих наук у провідних галузях виробництва, навчалися умінню використовувати знання на практиці (робота на уроках та на лабораторних заняттях; праця на навчально-дослідних ділянках, у теплиці, у садку чи на шкільній тваринницькій фермі; гурткова робота; навчальні екскурсії на промислові підприємства Гадяча, до будівельних організацій,

райпобудкомбінатів та нафтопромислів, до колгоспів “Червона Україна”, “Дружба”, імені В. Чапаєва) [2]. Загалом органічне поєднання навчання з трудовим вихованням, де повною мірою розкривалася виховна роль праці, М. Андрієвський вважав основним завданням загальноосвітньої школи-інтернату [10].

Відомо, що з перших днів перебування у Гадяцькій школі-інтернаті учні починали оволодівати корисними трудовими навичками на уроках ручної праці, де знайомилися з основними властивостями матеріалів, опановували прийоми їх обробки, навчалися користуватися простими ручними інструментами. Активною взаємодією трудового виховання й політехнічної спрямованості навчання були практичні заняття з обробки дерева і металу в 5 – 7 класах і викладання у 8 – 10 класах курсу основ промислового й сільськогосподарського виробництва, що передбачав теоретичне і практичне вивчення автомобільної справи, електротехніки і конкретного промислового виробництва; рослинництва, тваринництва, механізації сільського господарства (трактор та інші сільськогосподарські машини).

Відомо, що знання, уміння і навички, набуті на уроках ручної праці та трудового навчання, поступово готували перехід від порівняно простої праці до складнішої, від роботи з простими інструментами і механізмами до відносно складних машин; сприяли формуванню практичної та психологічної готовності до праці на подальших етапах шкільної освіти; закладали основи загальної трудової і політехнічної підготовки учнів; допомагали у виборі професії. М. Андрієвський вказував, що у продуктивній праці школярів уміння і навички – не кінцева мета, а засіб досягнення основної виховної мети – відношення дитини до трудового процесу та до його результатів. Далі він писав: “Рушійна сила прогресу – праця. Закони фізики, хімії, біології в промисловості і сільському господарстві реалізуються через працю людей. Добитися того, щоб учні усвідомили ці істини, – одне з найважливіших завдань педагога” [2]. Залучення вихованців Гадяцької школи-інтернату до суспільно корисної праці, у тому числі й до продуктивної праці в сільському господарстві, здійснювалося також шляхом проведення навчально-виробничої практики, через організацію постійних або тимчасових виробничих комплексних або спеціалізованих бригад і ланок учнів, за допомогою поєднання оздоровчих заходів у позаурочний час із трудовою діяльністю школярів як під час навчального року, так і на літніх канікулах: виготовлення наочних засобів для

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ГАДЯЦЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ ІМЕНІ Є.П. КОЧЕРГІНА

(за матеріалами педагогічної спадщини М. Андрієвського)

навчальних кабінетів; благоустрій шкільної будівлі, гуртожитку, спортивного комплексу, шкільного подвір'я, пришкільної території; самообслуговування; перебування у дитячому оздоровчому таборі; озеленення вулиць міста; робота на шкільній тваринницькій фермі, у теплиці, розаріумі, у шкільному садку; прибирання та озеленення міського парку Слави та могил воїнів, загиблих у Великій Вітчизняній війні; щосезонна робота в підшефному колгоспі. Різностороння трудова діяльність, нерозривно пов'язана з навчанням, стала незамінним педагогічним засобом організації життя школярів школи-інтернату. "Ми й прагнемо, щоб знання, набуті в класі, наші вихованці втілювали в конкретних корисних справах" – писав М. Андрієвський у статті "Плакаєм парость молоду" [3].

Визначивши своїм основним завданням створення належних умов для виховання і отримання освіти, надання допомоги у виборі професії, підготовки до самостійного життя і трудової діяльності, М. Андрієвський і весь педагогічний колектив Гадяцької школи-інтернату намагалися не допустити надмірної опіки у навчально-виховній роботі зі школярами, яка могла призвести до формування у вихованців несамостійності, утриманського настрою, хибної уяви про свої соціальні ролі. Велике значення надавалося самообслуговуванню учнів школи-інтернату як початковому ступеню трудового виховання. Багато моментів самообслуговування – особиста гігієна, прибирання приміщень і подвір'я, догляд за зеленими насадженнями, городиною, садком, робота на шкільній тваринницькій фермі та у теплиці, у майстернях, на кухні – надавало вихованцям нові вміння і навички, певний досвід трудової діяльності; прививало звичку самостійно працювати, приймати рішення, переборювати труднощі; виховувало почуття відповідальності за доручену справу, турботу про колектив, бережливе ставлення до державного майна, повагу до людей праці; розширювало кругозір школярів [4]. М. Андрієвський зазначав, що робота по самообслуговуванню школярів має велике значення для успішного розв'язання завдання зміцнення зв'язку школи з життям і поліпшення трудового виховання [2].

Засвоєння основних навичок самообслуговування як одного з найважливіших механізмів життєвого становлення через трудове виховання було в школі М. Андрієвського необхідною умовою формування соціально-адаптованої особистості вихованця інтернатної установи, важливим засобом підготовки школярів до самостійної

життєдіяльності завдяки їх соціально-побутовій, медико-фізіологічній, медико-психологічній й соціально-трудої адаптації. У книзі "Прилучення до життя" М. Андрієвський писав: "В умовах школи-інтернату, де діти перебувають постійно, трудове виховання займає особливе місце в навчально-виховному процесі. Саме життя вимагає продуманої організації самообслуговування, участі дітей в упорядкуванні території, роботі в підсобному господарстві тощо. Однак, окрім цих ближніх, суто практичних цілей, нас не може не хвилювати дальня кінцева мета трудового виховання – прилучення сьогоднішніх школярів до самостійного життя" [2]. Оволодіння різними видами самообслуговуючої праці вихованців інтернату знаходило подальший розвиток у їхній суспільно корисній трудовій діяльності: суботники, збирання металобрухту, допомога колгоспам у проведенні сільськогосподарських кампаній, деревонасадження тощо. Загалом колективна суспільно корисна праця як освітньо-виховний процес перш за все сприяла активному формуванню колективізму і товариської взаємодопомоги, наполегливості в подоланні труднощів та інших позитивних якостей особистості. "Праця, – писав М. Андрієвський, – основа життя, основа виховання. Вона не тільки джерело багатства, а і найкращий архітектор розуму, тіла і здоров'я людини. Але цю роль праця виконує лише тоді, коли вона осмислена, коли діти розуміють її суспільну необхідність і користь. Ось чому ми намагаємося педагогізувати будь-яку працю, яку пропонуємо дітям" [5].

Науково-практичний доробок М. Андрієвського, напрацювання усього педагогічного колективу Гадяцької школи-інтернату, яку називали "академією педагогічної практики", були представлені на першій пересувній виставці на Полтавщині (1969 р.), організованій Полтавським інститутом удосконалення кваліфікації вчителів як новій формі поширення передового педагогічного досвіду; стали предметом досліджень науковців Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка і Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського; висвітлювалися на сторінках районних, обласних і центральних, спеціальних освітянських, науково-педагогічних періодичних видань [11]. У Гадяцькій школі-інтернаті, яка стала опорною в Полтавській області з усіх питань навчально-виховної роботи, проводилися наради, семінари вчителів і директорів навчальних закладів; її відвідували представники інших областей України, іноземні делегації з різних країн світу: Болгарії, Венесуели,

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ГАДЯЦЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ ІМЕНІ Є.П. КОЧЕРГІНА

(за матеріалами педагогічної спадщини М. Андрієвського)

Куби, Німецької Демократичної Республіки, Польщі, Чехословаччини [11]. Високу оцінку педагогічно-управлінській діяльності М. Андрієвського дав В. Сухомлинський. Він писав: “Педагог, директор школи, громадський діяч. Сердечна, чуйна, добра людина... Хочете пізнати справжню педагогіку – їдьте на Полтавщину, у Гадяч, і зустрінетеся там із Михайлом Костянтиновичем Андрієвським...” [9].

Висновки. Отже, аналіз педагогічної спадщини М. Андрієвського показав, що його новаторський підхід до проблем організації та проведення трудового виховання школярів в умовах загальноосвітньої школи-інтернату сприяв постійному організованому функціонуванню й удосконаленню ефективності навчально-виховного процесу. Він може бути використаний для отримання об’єктивної оцінки діяльності загальноосвітніх шкіл-інтернатів певного періоду в історико-педагогічній науці, для подальшого здійснення важливої вимоги, яка є актуальною і на сучасному етапі розвитку освітньо-виховної системи, – поєднання навчання з продуктивною і трудовою діяльністю школярів, зв’язку школи з життям.

1. Андрієвський М.К., Павелко В.В. *Использование педагогического наследия А.С. Макаренко в практике работы школы-интерната: [Текст] / М.К. Андрієвський, В.В. Павелко // А.С. Макаренко и Полтавщина: тезиси докладов и сообщений областной научно-практической конференции – Полтава: Изд-во “Полтава”, 1986. – 160 с.*

2. Андрієвський М.К., Павелко В.В. *Прилучення до життя / М.К. Андрієвський, В.В. Павелко. – К.: Політвидав України, 1979. – 102 с.*

3. Андрієвський М.К. *Плакаєм парость*

молоду / М.К. Андрієвський // Радянська освіта. – 1981. – №11. – С. 1.

4. Андрієвський М.К. *Право на освіту. / М.К. Андрієвський // Радянська школа. – 1977. – № 12. – С. 14 – 16.*

5. Володин О. *Горение / О. Володин // Народное образование. – 1983. – №10. – С. 39 – 42.*

6. *Внеочередная седьмая сессия Верховного Совета СССР (девятый созыв): [Стенограф, отчет]. – М.: Издание Верховного Совета СССР, 1977. – 525 с.*

7. Гордин Л.Ю. *Система трудового воспитания в опыте и воззрениях А. Макаренко / Л.Ю. Гордин // Школа и производство. – 1998. – №6. – С. 63 – 68.*

8. Заливадный В. *Есть такие мгновения в жизни... / В. Заливадный // Учительская газета. – 1974. – № 70 – С. 3.*

9. *Історія Гадяцької школи-інтернату / [Беседа В.М., Галушка Н.А., Куценко А.Л., Беседа О.Г.]. – Гадяч: Вид-во “Гадяч”, 2008. – 136 с.*

10. Лемберська М. *Йти нам – разом! (Беседа з М.К. Андрієвським, директором Гадяцької школи-інтернату ім. Є.П. Кочергіна, Героєм Соціалістичної Праці, депутатом Верховної Ради СРСР, кандидатом у члени ЦК Компартії України). / М. Лемберська // Дошкільне виховання. – 1978. – № 6. – С. 6 – 7.*

11. Майорчик В. *Путевка в жизнь: Народом призванные [Книга интервью]. / В. Майорчик. – Харьков: Прапор, 1982. – 175 с.*

12. Сухомлинський В.О. *Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Т. 3: Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п’яти томах. / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – 670 с.*

Стаття надійшла до редакції 17.01.2011

“Любіть землю! Любіть працю на землі, бо без цього не буде щастя нам і дітям нашим ні на якій планеті”.

Олександр Довженко

“Учнів необхідно ретельно готувати до розуміння будь-якої доби (історичної епохи) шляхом сягнення художнього методу мистецтва”.

А.В. Бакушинський
вчений-мистецтвознавець

